

Prof. dr Nadežda Silaški, redovni profesor
Ekonomski fakultet
Univerzitet u Beogradu
Kamenička 6
11000 Beograd
nadezda.silaski@ekof.bg.ac.rs

RECENZIJA

RUKOPISA *MODEL INDEKSIRANJA DOGAĐAJA I RAZUMEVANJE DISKURSA* AUTORA

VLADIMIRA FIGARA

Monografija pod naslovom *Model indeksiranja događaja i razumevanje diskursa* autora dr Vladimira Figara, docenta na Departmanu za anglistiku Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu, dužine je 220 strana B5 formata (82.800 reči) i sastoji se iz *Sadržaja* (str. 1-2) i šest poglavlja (podeljenih na više odeljaka sa podnaslovima): 1. *Uvod* (str. 3-5), 2. *Shema, scenario i okviri* (str. 6-34), 3. *Razumevanje diskursa i konstrukcija situacionih modela* (str. 35-62), 4. *Kratak pregled nekih od najznačajnijih pristupa u proučavanju situacionih modela* (str. 63-80), 5. *Model indeksiranja događaja* (str. 81-162), i 6. *Izgradnja situacionog modela i indeksiranje relevantnih dimenzija prilikom prevođenja narativnog teksta sa srpskog na engleski* (str. 163-199), nakon čega sledi izuzetno iscrpna bibliografija sa više od 230 pažljivo odabranih referenci. Rukopis sadrži i 16 tabela i 7 slika.

Sveobuhvatna tema Figarove monografije odnosi se na kognitivne procese putem kojih se konstruiše značenje na nivou diskursa i odvija razumevanje diskursa, sa posebnim osvrtom na situacione modele kojima se objašnjava proces konstrukcije značenja kroz mentalne reprezentacije situacija, a koje se konstruišu na osnovu informacija prikupljenih iz teksta. Među brojnim takvim modelima u fokusu je model indeksiranja događaja (engl. *event indexing model*) (Zwaan, Langston, & Graesser, 1995; Zwaan, Magliano, & Graesser, 1995), kojim se objašnjava kognitivni proces konstruisanja značenja tokom razumevanja teksta većeg od pojedinačnih reči i rečenice, prema kojem čitaoci tokom čitanja prate pet ključnih dimenzija događaja (vreme radnje, mesto radnje, učesnike ili protagoniste, razloge dešavanja radnje – uzročnost, kao i ciljeve ili namere protagonista). Figar istražuje kako čitalac ažurira i prilagođava svoj mentalni model događaja sa promenom jedne ili više od navedenih dimenzija, posebno se baveći ovom pojavom u procesu prevođenja sa srpskog na engleski jezik.

Nakon kraćeg Uvoda u kojem koncizno predstavlja strukturu monografije i teme kojima će se u nastavku rukopisa baviti, autor u drugom poglavlju uspostavlja teorijske temelje i uvodi pojmove shema, okvira, scenarija i semantičkih okvira, relevantnih za pojedine faze u prethodnim istraživanjima konstrukcije značenja, a na koje se oslanjaju konstrukti mentalnih modela (Johnson-Laird, 1983) i situacionih modela (Kintsch & van Dijk, 1978) kojima se autor bavi u ovom tekstu, kod kojih postoje značajne sličnosti i analogije sa prethodnim tumačenjima, definicijama i primenama, a povezuje ih zajednička nit – namera da se formuliše model reprezentacije znanja, memorije i dinamičke prirode samog procesa konstrukcije značenja. Posebno se ističe značaj uzročnih odnosa, vremenskog sleda događaja, kao i integrisanje informacija prikupljenih iz teksta sa shemama uspostavljenim u dugoročnoj memoriji, što su dimenzije relevantne i za situacione modele.

U trećem poglavlju autor predstavlja osnovne karakteristike situacionih modela kroz mehanizme percepcije i segmentacije događaja, kao i uticaja *prethodnog znanja*, koje u određenom kontekstu ima značaj za proces konstruisanja značenja, *žanra diskursa*, koji utiče na formiranje izvesnih očekivanja kod čitalaca, i *leksičkih elemenata* različitih uloga i funkcija koji utiču na izgradnju mentalnih reprezentacije. U nastavku istog poglavlja autor razmatra i neke od najznačajnijih funkcija situacionih modela, kao što su integracija informacija iz pojedinačnih rečenica u diskursu, izgradnja značenja u multimodalnom diskursu, uticaj ekspertskog znanja na razumevanje i ulogu situacionih modela pri konstrukciji značenja u procesu prevođenja. Sve navedeno autor bogato ilustruje relevantnim prethodnim, uglavnom eksperimentalnim, istraživanjima, pri čemu ispoljava izuzetnu sposobnost sintetizovanja relevantne literature.

Kako bi pre prelaska na centralni deo monografije, tj. model indeksiranja događaja i njegove ključne dimenzije, ojačao teorijsku podlogu sopstvenog istraživanja, autor u četvrtom poglavlju predstavlja i ilustruje prethodnim istraživanjima i nekoliko dodatnih teorija koje se bave izgradnjom situacionih modela, da bi se u petom poglavlju posvetio modelu indeksiranja događaja, gde autor najpre predstavlja prvobitnu verziju modela, a zatim i njegov kasniji razvoj koji podrazumeva uvođenje generalizovanih faza trenutnog, integrisanog, i kompletnog modela. Osim opštih karakteristika modela, autor pruža i pregled istraživanja koja su eksperimentalno potvrdila model, ali ukazuje i na mogućnost interakcije između situacionih dimenzija koje su u prvobitnoj verziji modela tretirane kao nezavisne. Suvereno vladajući oblašću koju predstavlja, Figar pruža detaljan pregled relevantnih istraživanja koja se odnose na svaku od situacionih dimenzija obuhvaćenih ovim modelom.

U završnom delu monografije autor predstavlja sopstveno istraživanje u kojem model indeksiranja događaja (gde se prevođenje tretira kao rekonstrukcija i prenos mentalnog modela događaja, a ne samo kao puko prenošenje reči i rečenica iz jednog jezika u drugi), primenjuje na analizu prevoda nekoliko tekstova sa srpskog na engleski jezik. U istraživanju, u kome su učestvovala 52 studenta osnovnih akademskih studija anglistike na Departmanu za anglistiku, Filozofskog fakulteta u Nišu, u fokusu istraživanja bili su slaganje vremena prilikom prevođenja sa srpskog na engleski jezik, kao i greške prilikom upotrebe kondicionalnih rečenica, dok je leksički kvalitet prevoda bio od sekundarnog značaja. Tekst na srpskom jeziku sadržao je veći broj diskontinuiteta na vremenskoj i prostornoj dimenziji, i određeni broj diskontinuiteta u pogledu aktera, ciljeva i uzročnih odnosa. Glavni cilj istraživanja bio je da se ispita kako diskontinuiteti u pogledu vremena utiču na tačnost prevoda, odnosno da li će eventualni diskontinuiteti u situacionim modelima kod prevedenih tekstova promeniti međusobne odnose dimenzija prethodno identifikovanih kod izvornog teksta, kao i da li će raspodela grešaka na nekim od ranijih segmenata teksta moći da se iskoristi kao prediktor grešaka u prevodu na kasnijim, konceptualno povezanim segmentima. Model je unekoliko modifikovan podelom dve od pet postojećih dimenzija u dve kategorije, a uvedena je i, iz lingvističke perspektive jako značajna, dodatna dimenzija modalnosti, kao i deskriptori za kvantitativni opis promena i diskontinuiteta na svakoj od dimenzija.

Rezultati, potkrepljeni opsežnom statističkom analizom, pokazali su da se prevedeni tekst zasniva na mentalnoj reprezentaciji u kojoj izostaju pojedine međusobne veze između relevantnih dimenzija u odnosu na izvorni tekst, što dovodi do grešaka u prevodu i može uticati na razumevanje diskursa od strane čitaoca, kao i da se analiza diskontinuiteta na dimenzijama situacionog modela konstruisanog na osnovu teksta na izvornom jeziku može upotrebiti kao prediktor mogućih grešaka u prevođenju, koje se tiču pre svega glagolskih oblika, slaganja vremena i upotrebe modalnih glagolskih oblika. Ovakav pristup ima važne pedagoške implikacije jer bi mogao da se iskoristi kao pomoćno sredstvo u pripremi i analizi tekstova u nastavi

prevođenja, za obuku prevodilaca, kao i za potrebe procene kvaliteta prevoda. U završnom delu poslednjeg poglavlja autor rezimira dobijene rezultate i odgovore na postavljena istraživačka pitanja, ukazuje na izvesna ograničenja eksperimenta, te predočava različite pravce za buduća istraživanja.

Monografija Vladimira Figara predstavlja značajan doprinos literaturi koja se iz kognitivne perspektive bavi konstrukcijom značenja na nivou diskursa i razumevanjem diskursa. Pored izuzetne teorijske utemeljenosti i analitičke preciznosti, autorova sposobnost sinteze relevantne literature, različitih teorijskih pristupa i empirijskih istraživanja čini da se oni ne predstavljaju kao puki pregled izvora, već se znalački povezuju u smislenu i koherentnu celinu. Autor uspešno prepoznaje ključne zajedničke tačke i razlike među izvorima, što ukazuje na to da sinteza nije mehanička nego interpretativna i kritička, sa jasnom predstavom o tome kako pojedinačna istraživanja doprinose širem teorijskom okviru. To ovu monografiju čini ne samo izuzetno informativnom već i inspirativnom za mnoga buduća istraživanja, i to u raznim oblastima. Dodatna vrednost monografije ogleda se u autorovom preglednom i jasnom stilu pisanja, kao i doslednoj upotrebi preciznog terminološkog aparata na srpskom jeziku, koji nije uvek lako prevesti sa engleskog. Složeni koncepti predstavljeni su na sistematičan i pregledan način, što čitaocu omogućava da u tematiku uranja postepeno i logičnim redosledom, zahvaljujući dobroj organizaciji teksta i pažljivo osmišljenom toku izlaganja.

Monografija Vladimira Figara predstavljaće dragoceno štivo kako za iskusne istraživače tako i za studente koji se prvi put susreću sa ovom oblašću, a zahvaljujući finoj ravnoteži između akademske rigoroznosti i pristupačnosti inače kompleksne tematike, ne samo za lingviste, već i za psihologe, prevodioce, stručnjake za mašinsko prevođenje i veštačku inteligenciju i sve druge pripadnike onih profesija zainteresovanih za složene procese konstrukcije značenja u diskursu i njegovo razumevanje.

Zbog svega navedenog, mišljenja sam da rukopis monografije *Model indeksiranja događaja i razumevanje diskursa* autora Vladimira Figara predstavlja značajan doprinos istraživanjima na polju psiholingvistike, kognitivne lingvistike i teorije prevođenja, te ga stoga sa velikim zadovoljstvom preporučujem za štampu. Takođe predlažem da se monografiji dodeli kategorija M42 – monografija nacionalnog značaja.

U Beogradu, 6. juna 2026.

Nadežda Silaški

